

О. В. Панькова,*кандидат соціологічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник,*

ORCID 0000-0002-2003-8415,

e-mail: pankovaiep@gmail.com,**О. Ю. Касперович,***молодший науковий співробітник,*

ORCID 0000-0003-1169-9681,

e-mail: a_kasp@ukr.net,*Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ*

УКРАЇНСЬКЕ ВОЛОНТЕРСТВО В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ: ЗМІЦНЕННЯ ПОТУЖНОСТЕЙ ЧЕРЕЗ ЗАЛУЧЕННЯ РЕСУРСІВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ, ПЛАТФОРМІЗАЦІЇ, ІКТ ТА МЕРЕЖЕВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми. Повномасштабне російське вторгнення на територію України є глобальною проблемою, яка впливає на життєдіяльність міжнародної, передусім європейської, спільноти і стає найсерйознішим викликом європейській стабільності та безпеці. Тому гідна відсіч збройній російській агресії та протидія її наслідкам потребує мобілізації наявних ресурсів на всіх рівнях – від локального до глобального. Одним з найбільш потужних проявів мобілізації внутрішніх соціальних ресурсів громадянського суспільства є самоорганізаційні процеси, спрямовані на вирішення найгостріших проблем, що виникли у зв'язку зі збройною агресією та потребами у повоєнного відновлення України. Яскравим проявом такої самоорганізації став «спалах» волонтерської активності українців, що розкриває потужну силу громадянського суспільства, як суб'єкта суспільних перетворень в Україні. Попередній досвід засвідчив, що волонтерство – це гнучкий та ефективний внутрішній механізм соціальної самоорганізації громадян України, що мобілізує і спрямовує ресурси для збереження життя і здоров'я громадян, для розв'язання гострих проблем соціально-економічного, безпекового й іншого характеру в критичних ситуаціях, в форс-мажорних обставинах.

Розвиток українського волонтерства в період збройної російської агресії умовно поділяється на два етапи (або дві хвилі); перший етап (хвиля) розпочався з подій Революції Гідності (з грудня 2013 р.), продовжився у зв'язку з анексією Криму та окупацією частини Донбасу (березень 2014 р.). Хронологічною межею цього етапу можна вважати 2016 р., коли лінія зіткнення певною мірою стабілізувалася, а збройний конфлікт перейшов у «заморожену» фазу. Період 2014–2016 рр. був ознаменований безпрецедентним «спалахом» волонтерської активності українських громадян. З 24 лютого 2022 р. почалася повномасштабна збройна російська агресія

проти України, і це ініціювало другу вибухоподібну хвилю волонтерського руху в Україні, який відновився фактично миттєво, масово, з новою силою і потужністю. При цьому набутий протягом 2014–2016 рр. досвід громадської самоорганізації в сфері волонтерства, безумовно, став міцним підґрунтям для цього. Але не тільки набутий попередній досвід виступив забезпечив потужність другої хвилі «спалаху» українського волонтерства [1].

Окремим важливим аспектом, який багатогранно проявився ще під час пандемії, стали процеси цифровізації суспільства та пов'язані з ними нові форми комунікацій, координації учасників українського волонтерського руху у веб-просторі, що базуються на використанні можливостей сучасних інформаційно-комунікаційних (ІКТ), цифрових та мережових технологій.

Дослідження динаміки змін українського волонтерства на підґрунті залучення можливостей сучасних ІКТ, цифрових та мережових технологій виступає важливим завданням для наукової, управлінської спільноти, громадських діячів, представників волонтерського руху і державних органів влади. На сьогодні ці питання досліджено недостатньо, хоча потужний вплив сучасних технологій на процеси інституціоналізації волонтерства в Україні, на форми та напрями взаємодії та самоорганізації волонтерської спільноти, є очевидним.

Дослідницькі пошуки щодо трансформації українського волонтерського руху в умовах збройної агресії пов'язані з періодами розгортання воєнного протистояння. Так, перша масштабна хвиля досліджень співпала і з першою хвилею активізації волонтерського руху (2014–2016 рр.) у зв'язку зі збройним конфліктом на Донбасі. Зокрема, серед досліджень «першої хвилі» можна відмітити дослідження Інституту соціальної та політичної психології [2], роботи Д. Горелова та О. Корнієвського [3], О. Балакіревої, Т. Бондар та Д. Дмитрука [4], О. Панькової,

О. Касперовича, О. Іщенка [5; 6] та багатьох інших. Волонтерство, зокрема, розглядалося як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства [6], що має потужний внутрішній ресурсний потенціал [5]. Д. Веденєєв, О. Турчак у своїх роботах розкривають ризики волонтерської діяльності [7] тощо.

Під час пандемії український волонтерський рух поповнився новими формами роботи, які пов'язані із залученням ІКТ, цифрових технологій, поширенням форм он-лайн волонтерства [8]. Громадянська залученість і український волонтерський рух у передвоєнний період продовжували розвиватися [9; 10]¹.

Повномасштабне збройне російське вторгнення на територію України ознаменувало сплеск другої хвилі активізації українського і міжнародного волонтерства (на допомогу українцям). Так, думки та настрої українців, їх волонтерська та благодійницька залученість, соціальне самопочуття в умовах війни систематично відстежуються соціологічною групою «Рейтинг» [11]. Фахівці НІСД досліджують економічні засади сприяння згуртованості громад в нинішній період [12]. Продовжено дослідження розвитку українського волонтерського руху в новітніх реаліях в контексті національних та глобальних викликів та потреб повоєнного відновлення країни [1]. Українською науковою спільнотою разом з представниками органів державної влади активно проводяться експертні дискусії щодо вироблення Стратегії повоєнного відновлення України [13].

Метою статі є формування цілісного бачення ролі цифровізації, платформізації, залучення інформаційно-комунікативних (ІКТ), мережевих технологій у процеси посилення потужностей українського волонтерства в умовах збройної російської агресії; виявлення ключових трендів, що формуються на сучасному етапі.

Підґрунтям формування такого бачення в умовах збройної російської агресії стає порівняння двох хвиль «спалаху» українського волонтерського руху в його активних фазах – 2014-2016 рр. (регіональний рівень – збройний конфлікт на Донбасі) та з 24 лютого 2022 р. (національний рівень – повномасштабне збройне російське вторгнення в Україну), відстеження динаміки змін.

Основні результати дослідження. Аналіз доцільно зосередити на динаміці змін у волонтерській

діяльності в умовах збройної російської агресії. Авторське бачення розкривається у систематизації ключових змін при порівнянні першої і другої хвиль активізації українського волонтерства в цілому (рис. 1), а також у відстеженні тих змін, які відбулися внаслідок залучення та використання можливостей цифрових та ІКТ технологій у волонтерській діяльності (див. рис. 4).

Швидке поширення та використання сучасних цифрових, інформаційно-комунікативних та мережевих технологій, втілення платформної ідеології в життєдіяльність українського суспільства, в сферу волонтерства, зокрема, не є наслідком форс-мажорної ситуації, пов'язаної із початком неоголошеної повномасштабної війни. Цей процес обумовлений внутрішньою логікою всебічного проникнення сучасних цифрових технологій фактично в усі сфери соціально-економічного життя суспільства (що з особливою силою проявилася й прискорилося в період пандемії COVID-19), в тому числі розповсюдилося на сферу волонтерства.

Специфіка надання волонтерської допомоги в умовах збройної російської агресії протягом першої та другої хвиль наведено на рис. 1.

Оскільки з 2022 р. використання сучасних ІКТ, цифрових, мережевих технологій у наданні волонтерської допомоги цільовим групам (українським військовикам та громадянам) стало надзвичайно високим, перейшло на якісно новий рівень, порівняно з попереднім періодом (2014-2016 рр.), ми вважаємо за доцільне розглянути цей аспект більш детально. На додаток до інструментів ІКТ першої хвилі, в організації волонтерської діяльності щодо допомоги (як ЗСУ, так і цивільному населенню) з'явилися наступні потужні інструменти:

- великі сайти/платформи національного рівня із надання комплексної допомоги всім цільовим групам;
- інформаційно-комунікативні волонтерські платформи-накопичувачі інформації;
- модернізовані соціальні мережі, в тому числі їх мобільні версії (FaceBook, Instagram, Twitter та ін.; заборона російських соцмереж);
- радикально зросли можливості месенджерів (Viber, Telegram, WhatsApp та ін.);
- мобільний зв'язок нового покоління із значно більшими потужностями Інтернет;

¹ Про потужні позитивні зрушення у розвитку громадянського суспільства в Україні, зокрема волонтерства, благодійництва, свідчать результати заміру Світового індексу благодійності (World Giving Index) [9]. Так, з 2017 по 2021 р. Україна піднялася з 81-го на 20-те місце в Світовому індексі благодійності. Всі три показники (грошові пожертвування, допомога незнайомим людям та волонтерство) покращилися, і сукупний індекс склав 43% (для порівняння в 2018 р. – 29%). Це дані нового Світового індексу благодійності, який представили CAF та Gallup's World View World Poll. Рейтинг відображає стан приватної благодійності за 2021 р., коли в усьому світі вирувала пандемія коронавірусу Covid-19. Дослідження проводилося в 114 країнах, що становить близько 90% дорослого населення планети Земля. Збройна російська агресія простимулювала розвиток українського волонтерського і благодійницького руху.

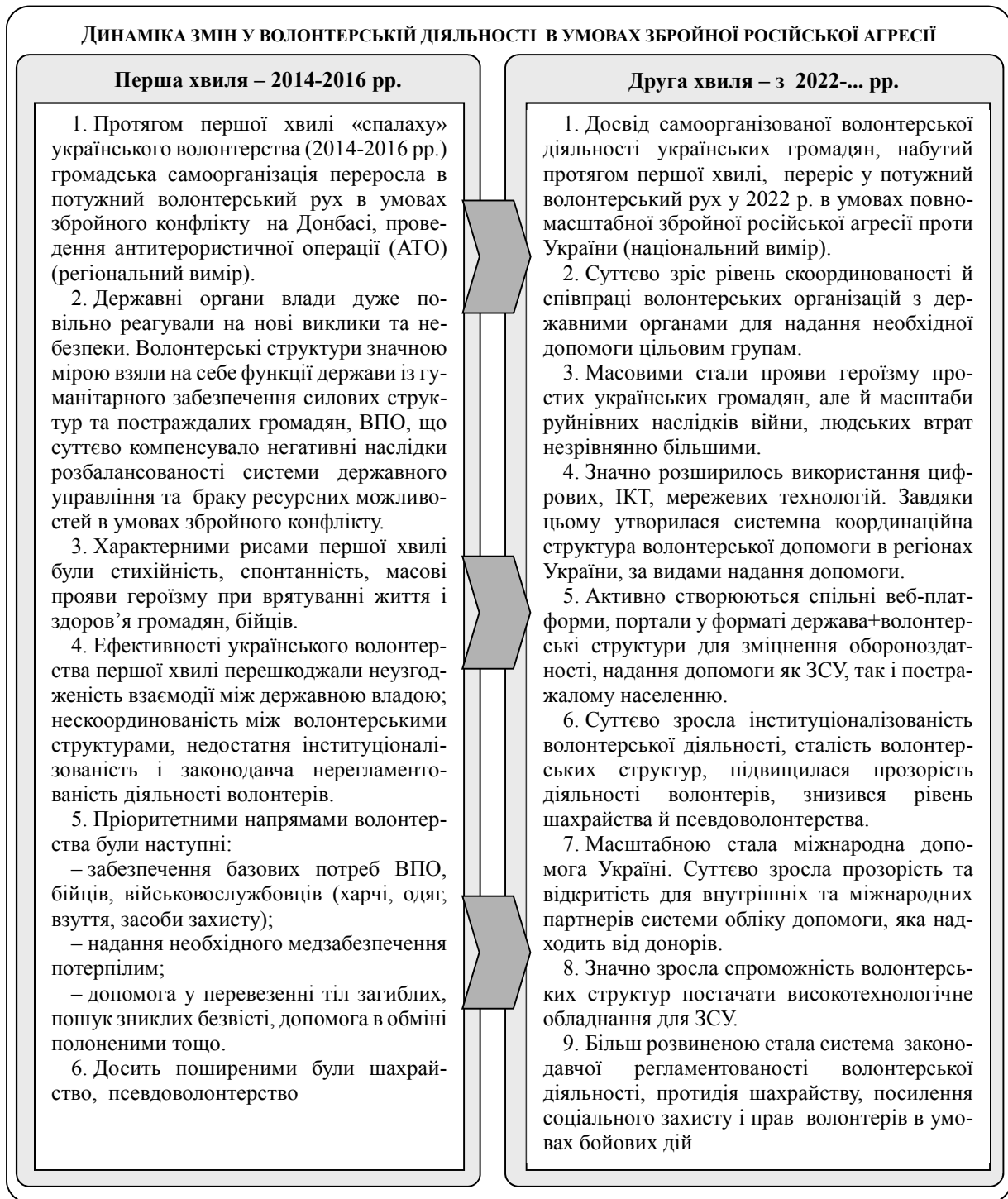

Рис. 1. Динаміка змін у волонтерській діяльності в умовах збройної російської агресії на протязі обох хвиль активізації українського волонтерського руху

Розроблено авторами/

– спеціалізовані мобільні застосунки (доступ до державних послуг – «Дія», мобільний банкінг, платіжні системи, інтерактивні геолокаційні сервіси тощо).

Особливості використання сучасних ІКТ та цифрових технологій при наданні волонтерської допомоги *Збройним Силам України* (друга хвиля). Радикальне зростання технологічних можливостей на-

явного інструментарію протягом другої хвилі дозволили реалізовувати наступні функції щодо допомоги ЗСУ (як в зоні активних бойових дій, так і в тилу):

– просування в Інтернеті проєктів щодо допомоги ЗСУ за різними напрямками, звітність щодо реалізації цих проєктів;

– в рамках соціальних мереж – створення профільних волонтерських груп та спільнот, ведення сторінок волонтерських організацій, поширення інформації, інструктування, надання онлайн різних видів нематеріальної допомоги та ін.

– збір коштів за допомогою інтернет-банкінгу;

– голосовий зв'язок та обмін повідомленнями, при постійно зростаючому використанні відповідного функціоналу саме месенджерів (тематичні групи, канали, розсилки, чат-боти та ін.), а не традиційного мобільного зв'язку;

– інформування за допомогою відповідних чат-ботів щодо пересування ворожих військ та техніки, виникнення критичних ситуацій, випадків зради та колаборації, військових злочинів та ін.;

– тематичні розсилки, розповсюдження пам'яток, рекомендацій, інформування за допомогою відповідних чат-ботів щодо проблем, загроз, критичних ситуацій, військових злочинів тощо;

– організація збору речей, ліків та ін. для ЗСУ, ТрО (територіальної оборони), шпиталів, сімей військовослужбовців;

– вирішення організаційних питань (придбання, логістика, транспортне забезпечення, юридичні питання, досягнення необхідних домовленостей);

– ведення он-лайн баз даних щодо потреб тих чи інших цільових груп, списки зниклих без вісті, загиблих та поранених та ін.

– застосування сучасних технологій у кіберпросторі та інформаційній війні – через поширення правдивої інформації, спростування фейків тощо, наприклад – Інтернет Війська України (URL: <https://t.me/ivukr>), IT Army of Ukraine: (URL: <https://t.me/itarmyofukraine2022>) та ін.;

– пошук та ідентифікація за обличчям в Інтернеті, за допомогою відповідного програмного забезпечення.

Особливості використання сучасних ІКТ та цифрових технологій при наданні волонтерської допомоги людям, що постраждали внаслідок збройної агресії (друга хвиля). Розвиток сучасних ІКТ та цифрових технологій протягом другої хвилі дозволили реалізовувати наступні функції щодо надання волонтерської допомоги людям, що постраждали внаслідок збройної агресії:

– просування в Інтернеті проектів щодо допомоги ВПО за різними напрямками та на різних рівнях, зокрема – і за кордоном;

– в рамках соціальних мереж - створення профільних волонтерських груп та спільнот, ведення сторінок волонтерських організацій, поширення інформації, інструктування, надання онлайн різних видів нематеріальної допомоги та ін.

– створення профільних груп в соцмережах самими постраждалими громадянами всіх категорій з метою самопомоги, взаємодії та організації допомоги (тобто – явище внутрішнього волонтерства, в межах самих постраждалих категорій громадян).

Часто такі групи стають контактними для взаємодії із «зовнішніми» волонтерськими групами, які організують допомогу тим, хто її потребує (наприклад, досить типовою є ситуація, коли мешканці тимчасово окупованих територій мають можливість та згодні повністю оплатити придбання необхідного їм (за допомогою того ж інтернет-банкінгу), а завдання волонтерів полягає у пошуку, придбанні та забезпеченні доставки необхідного на окуповану територію). У випадку із звільненими територіями окремим різновидом таких груп є створення профільних груп самими мешканцями звільнених громад з метою самопомоги, зазвичай – в месенджерах Viber або Telegram, у соцмережах (це важливо, коли необхідно об'єднати зусилля у відновленні багатоквартирних будинків або мікрорайонів/вулиць, або знайти тимчасове житло для тих, чиє житло тимчасово непридатне для проживання);

– збір коштів на допомогу всім цільовим групам постраждалих громадян (в тому числі за допомогою інтернет-банкінгу та мобільних платіжних платформ);

– голосовий зв'язок та обмін повідомленнями, при постійно зростаючому використанні відповідного функціоналу саме месенджерів (тематичні групи, канали, розсилки, чат-боти та ін.), а не традиційного мобільного зв'язку. Хоча, наприклад, в зонах активних бойових дій при вирішенні питань порятунку людей основним засобом залишається класичний мобільний зв'язок.

– тематичні розсилки та інформування;

– вирішення організаційних питань щодо допомоги постраждалим громадянам (збір та/або придбання речей, ліків та ін., логістика, транспортне забезпечення та ін.);

– ведення онлайн баз даних щодо потреб тих чи інших цільових груп постраждалих від агресії громадян (зокрема – ведення онлайн баз даних щодо зниклих безвісті, зруйнованого або пошкодженого житла та ін.).

– інформування постраждалих від агресії за допомогою відповідних чат-ботів в месенджерах щодо юридичних питань, можливостей отримати допомогу, евакуюватись та ін.

Особлива ефективність залучення цифрових, ІКТ, мережевих технологій проявилася у **пошуку зниклих без вісті**, причому цей напрям є надзвичайно актуальним для всіх цільових груп волонтерської допомоги – як для ЗСУ, так і для цивільного населення всіх категорій (і ВПО, і тих, хто залишився на тимчасово окупованих територіях та територіях активних бойових дій, і тих, хто повернувся до деокупованих населених пунктів). Відповідно, було створено велику кількість інформаційно-комунікаційних мережевих інструментів для пошуку зниклих (профільні групи в соціальних мережах – наприклад, Пошуково-Рятувальна Волонтерська Асоціація SARVA <https://www.facebook.com/SarvaUa>, канали в месенджерах, чат-боти, відповідні мобільні

застосунки та ін.). Так, Мінцифри опублікувало підбірку онлайн-сервісів, які допомагають віднайти зниклих під час війни родичів та близьких (<https://t.me/mintsyfra/2898>):

Пошук зниклих – один із найпотужніших ресурсів, створений для пошуку дітей та дорослих, зниклих під час повномасштабного російського вторгнення. Пошук здійснюється через Telegram-канал https://t.me/poshuk_znyklyh за допомогою хештегів із назвами міст.

Пошук Україна 2022 – Telegram-канал для пошуку людей по всій Україні. Щоб подати заявку на пошук, треба заповнити Google-форму, яка надійде волонтерам та бійцям ТрО (<https://t.me/poshukukraina2022>);

Знайди рідних – бот, створений за ініціативи «Міжнародної асоціації кібербезпеки» та інших громадських організацій (https://t.me/Family_Search_bot);

розшук за даними Національного інформаційного бюро України надає інформацію про зниклих військових і цивільних – як загиблих, так і полонених або депортованих з України (https://t.me/nib_uncp_bot).

В сфері пошуку зниклих без вісті та полонених, ідентифікації загиблих широко використовується моніторинг соціальних мереж та технології ідентифікації людей через обличчя (фотографії та відео), зразки ДНК (саме ця технологія використовується також і при ідентифікації військових злочинців).

Отже, завдяки можливостям ІКТ (в даному випадку – можливостям сучасних месенджерів, які за своїми функціональними можливостями вже давно перестали бути сервісами обміну повідомленнями, а стали повноцінними комунікативними каналами, із потужними мультимедійними можливостями, наприклад: Телеграм-канал «Пошук зниклих» (@poshuk_znyklyh); Телеграм-канал «Пошук зниклих Україна 2022» (@poshukukraina2022); чат-бот у Телеграмі «Знайти рідних» (@Family_Search_bot); розділ «Шукаю того, хто зник» на порталі Взаємодія (<https://viyna.net/poshuk-zniklikh-ukrayincziv>);

Фейсбук-сторінка «Служба розшуку дітей» (@detipoisk) та ін.) волонтерська діяльність щодо пошуку зниклих може реалізовуватись на принципово іншому технологічному рівні. Ця діяльність реалізується в тісній (а за певними аспектами – в обов'язковій) співпраці з відповідними державними органами (зокрема – обмін полоненими, надання того чи іншого юридичного статусу зниклим без вісті та ряд інших питань) можуть вирішуватись виключно за участі відповідних органів державної влади.

Широко використовується платформний підхід. Так, створюються і активно працюють великі портали та платформи національного рівня із надання комплексної гуманітарної допомоги всім цільовим групам за регіонами країни, наприклад, інституціоналізована **Платформа «Волонтерство в Україні»** (веб-сайт <https://platforma.volunteer.country/>). Це веб-портал, який синтезує ресурси волонтерства по всій Україні і є інформаційно-комунікативним майданчиком взаємодії волонтерів, громадян, що потребують допомоги, з неприбутковими громадськими та благодійними організаціями; платформа дає можливість здійснювати волонтерську діяльність українським та міжнародним організаціям. Прикладом об'єднання волонтерських та державних ініціатив з гуманітарної допомоги в Україні під час війни є створена у березні 2022 р. офіційна **волонтерська Р2Р-платформа «СпівДія»** (<https://spivdiia.org.ua/>). Її створено за ініціативою волонтерів разом із Координаційним штабом з гуманітарних і соціальних питань для ефективної організації допомоги населенню України. Волонтерське об'єднання «СпівДія» координується за підтримки Офісу Президента України спільно з Міністерством розвитку громади та територій України, Міністерством охорони здоров'я України та Міністерством молоді та спорту України. Інформація про веб-платформу розміщена в соцмережах – веб-сторінка на Facebook (<https://www.facebook.com/spivdiia.org.ua/>), <https://spivdiia.org.ua/partners>) (рис. 2).

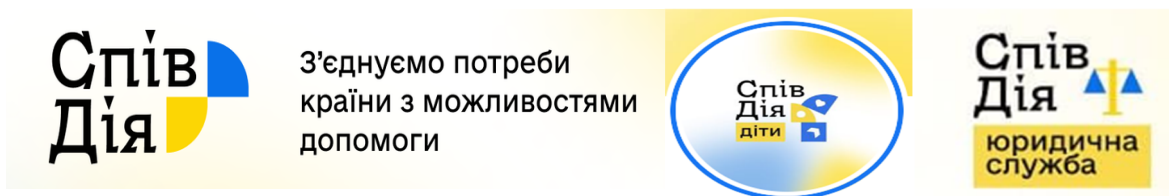

Рис. 2. Волонтерська Р2Р-платформа «СпівДія» для об'єднання волонтерських та державних ініціатив з гуманітарної допомоги в Україні під час війни (веб-ресурси: <https://spivdiia.org.ua>; <https://www.facebook.com/spivdiia.org.ua/>)

Запрацювала національна платформа (портал) «Діти війни» (веб-сайт <https://childrenofwar.gov.ua/>), яку було створено як інструмент пошуку дітей, їх порятунку та визволення з місць примусового переміщення чи депортації. Це – універсальний канал зв'язку з правоохоронними органами: Національ-

ною поліцією України, Офісом Генерального прокурора, а також з Національним інформаційним бюро та волонтерськими організаціями. Власне, волонтери, що займаються пошуком зниклих, виступають активними користувачами й учасниками подібних мережевих інструментів. Таких прикладів – безліч.

Отже, розвиток та ефективне використання сучасних ІКТ, цифрових та мережевих технологій дозволили вивести українське волонтерство на якісно новий рівень за всіма складовими волонтерської діяльності – організаційною, управлінською, фінансовою, інформаційно-комунікативною, координаційною, що дозволило радикально підвищити як масштаби, так і ефективність волонтерської допомоги за

цільовим призначенням. На рис. 3 представлено приклади ключових волонтерських платформ, інституціоналізованих волонтерських ресурсів, мобільних операторів та застосунків, соціальних мереж та месенджерів, що активно використовуються волонтерами, волонтерськими та благодійницькими організаціями, отримувачами допомоги.

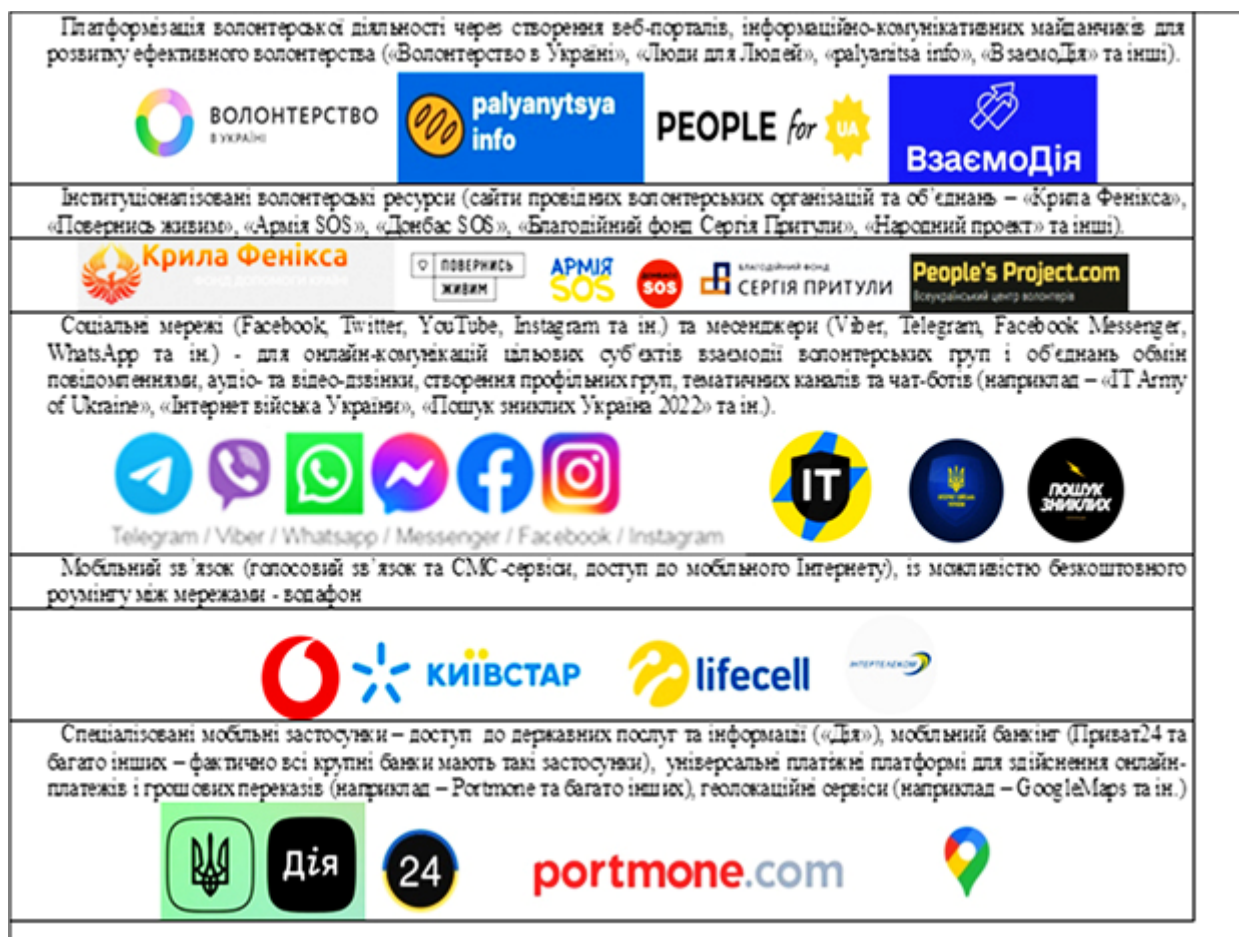

Рис. 3. Приклади ключових волонтерських платформ, інституціоналізованих волонтерських структур і ресурсів, мобільних операторів та застосунків, соціальних мереж та месенджерів (логотипи), які широко використовуються і застосовуються в організації волонтерської діяльності

Складено авторами.

Важливим кроком в створенні сприятливих умов для українського волонтерства під час війни виступає державна підтримка волонтерських ініціатив – розширення прав волонтерів та їх сімей, захисту прав волонтерів, надання їм додаткових гарантій.

Свідченням тому є розміщення на порталі КМУ – <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhavni-posluhu-dlia-volonteriv-na-hidi>, на порталі Мінцифри тематичної веб-сторінки «Державні послуги для волонтерів – на Гіді» (<https://thedigital.gov.ua/news/derzhavni-poslugi-dlya-volonteriv-na-gidi>); з переліком посилань на відповідні послуги на порталі

«Дія», які, зокрема, включають: 1) державну реєстрацію організацій та установ, що залучають до своєї діяльності волонтерів; 2) декларування допомоги: подання декларації про ввезення гуманітарної допомоги; 3) соціальну допомогу: а) одноразова грошова допомога членам сім'ї загиблого волонтера; б) одноразова грошова допомога в разі інвалідності волонтера.

Отже, динаміка ключових змін, зміцнення потужностей в розвитку українського волонтерського руху у загальному вигляді ґрунтується на «трьох китах» – «інституціоналізація» (становлення потужних волонтерських структур, що володіють значним

досвідом, організаційною та фінансовою спроможністю та характеризуються високим рівнем авторитету та довіри) – «**платформізація**» (процес поєднання різноманітних аспектів та складових реалізації волонтерської діяльності за допомогою інтернет-платформ – інформаційно-комунікативних майданчиків, що забезпечують ефективну взаємодію всіх учасників – самих волонтерів, донорів/благодійників, державних органів та отримувачів допомоги) – «**мережизація**» (процес поступового перенесення значної частини взаємодії у мережу Інтернет та поєднання всіх учасників в певну єдину розгалужену систему, яка має мережеву, а не ієрархічну структуру) [1].

Інформаційно-комунікативні, цифрові, мережеві технології стають надійним ефективним інструментом інституціоналізації волонтерського руху в Україні. Платформізація та мережизація нерозривно пов'язані, з одного боку, із розвитком сучасних ІКТ та цифрових технологій, а з іншого – із можливостями та навичками суб'єктів волонтерської діяльності залучати потенціал цих технологій для скоординованої взаємодії та реалізації своїх завдань. Тому дослідницький інтерес фокусується на розвитку та можливостях використання сучасних ІКТ, цифрових та мережевих технологій у волонтерській діяльності в умовах збройного протистояння. В узагальненому вигляді ключові зміни щодо використання можливостей ІКТ та цифрових технологій у першій та другій хвилі «спалаху волонтерства» (як в технологічному, так і в змістовному аспекті) наведено на рис. 4.

Наведені вище дані свідчать про те, що використання ІКТ та сучасних цифрових, мережевих технологій у волонтерській діяльності дійсно вийшло на якісно новий рівень, і саме це є одним із ключових чинників, що сприяли потужній інституціоналізації волонтерського руху в Україні в умовах війни.

Проведений аналіз волонтерської діяльності в контексті зазначеної вище тріади «**інституціоналізація**» – «**платформізація**» – «**мережизація**» дозволяє визначити ключові тренди її розвитку в Україні як прояв певного «симбіозу» процесів розвитку волонтерства та розвитку сучасних технологій. Процеси ці відбуваються паралельно і синхронно, як в сфері власне волонтерської діяльності, так і в сфері ІКТ, коли використання можливостей цифрових та ІКТ технологій в реалізації волонтерської діяльності сприяє розвитку та інституціоналізації волонтерського руху в Україні протягом переходу від першої до другої його хвилі. Розуміння цих проявів створює необхідний дослідницький та організаційно-управлінський контекст, що дозволяє забезпечити системне бачення процесів розвитку волонтерської діяльності та є необхідною умовою забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень. Основними серед цих трендів є наступні.

1. **Посилення інституціоналізації волонтерської діяльності в Україні через її цифровізацію та платформізацію** шляхом створення інтернет-платформ, веб-порталів, інформаційно-комунікативних майданчиків, метою яких є поєднання ресурсів волонтерів, органів державної влади, донорів, благодійників, а також безпосередньо тих, хто потребує волонтерської допомоги, через створення єдиного для всіх інформаційно-комунікативного простору. Прикладів платформізації взаємодії ключових суб'єктів, задіяних у реалізації волонтерської діяльності та отриманні допомоги, дуже багато: **он-лайн платформа "Люди для України"**; провідним мережевим волонтерським ресурсом стала **он-лайн платформа «Волонтерство в Україні»** (<https://platforma.volunteer.country/>), про яку йшлося вище; **он-лайн платформа «Робота в тилу»** (<https://v-tylu.work/>), яка допомагає у пошуку волонтерів тим, кому потрібні «вільні руки», та в пошуку ініціатив тим, хто хоче допомогти. Таких платформ багато, ми зупинилися за основних.

2. **Інституціоналізація та платформізація міжнародного волонтерства та благодійництва** на допомогу Україні в умовах збройної агресії. Зокрема, досвід допомоги Україні та перелік основних міжнародних інформаційних платформ і ресурсів про надання волонтерської допомоги також розміщено в Інтернеті (<https://careerhub.in.ua/dosvid-volonterskikh-ruk-hiv-sposobiv/>). Про це детально йшлося в нашій попередній публікації [1].

3. **Розгортання потужностей інституціоналізації волонтерської діяльності через створення потужних інституціалізованих волонтерських веб-ресурсів, порталів** (сайти провідних волонтерських організацій та об'єднань – «Крила Фенікса», «Повернись живим», «Армія SOS», «Донбас SOS», «Благодійний фонд Сергія Притули», «Народний проект» (People's Project) та інші. Ключовою ознакою цих ресурсів та пов'язаних з ними волонтерських структур є надзвичайно високий авторитет та рівень довіри, які стали результатом їхньої продуктивної діяльності, починаючи з першої хвилі – 2014-2016 рр. Вони володіють тим, що в соціології називають «інституціональною довірою», наявність якої суттєво підвищує ефективність, масштаб та оперативність взаємодії. В складних кризових ситуаціях саме довіра має надзвичайно велике значення для дієвого об'єднання зусиль суб'єктів взаємодії й розв'язання найгостріших проблем.

4. **Розширення загальної системи інституціоналізації українського волонтерства** через розширення спектру напрямів волонтерської діяльності, появу специфічних напрямів, **основою та необхідною умовою яких є максимальне використання сучасних ІКТ, мережевих та цифрових технологій**. Цифрове та мережеве середовище саме по собі стає полем для виникнення й розвитку он-лайн волонтерства, для реалізації багатьох напрямів волонтерської діяльності – в першу чергу у протидії

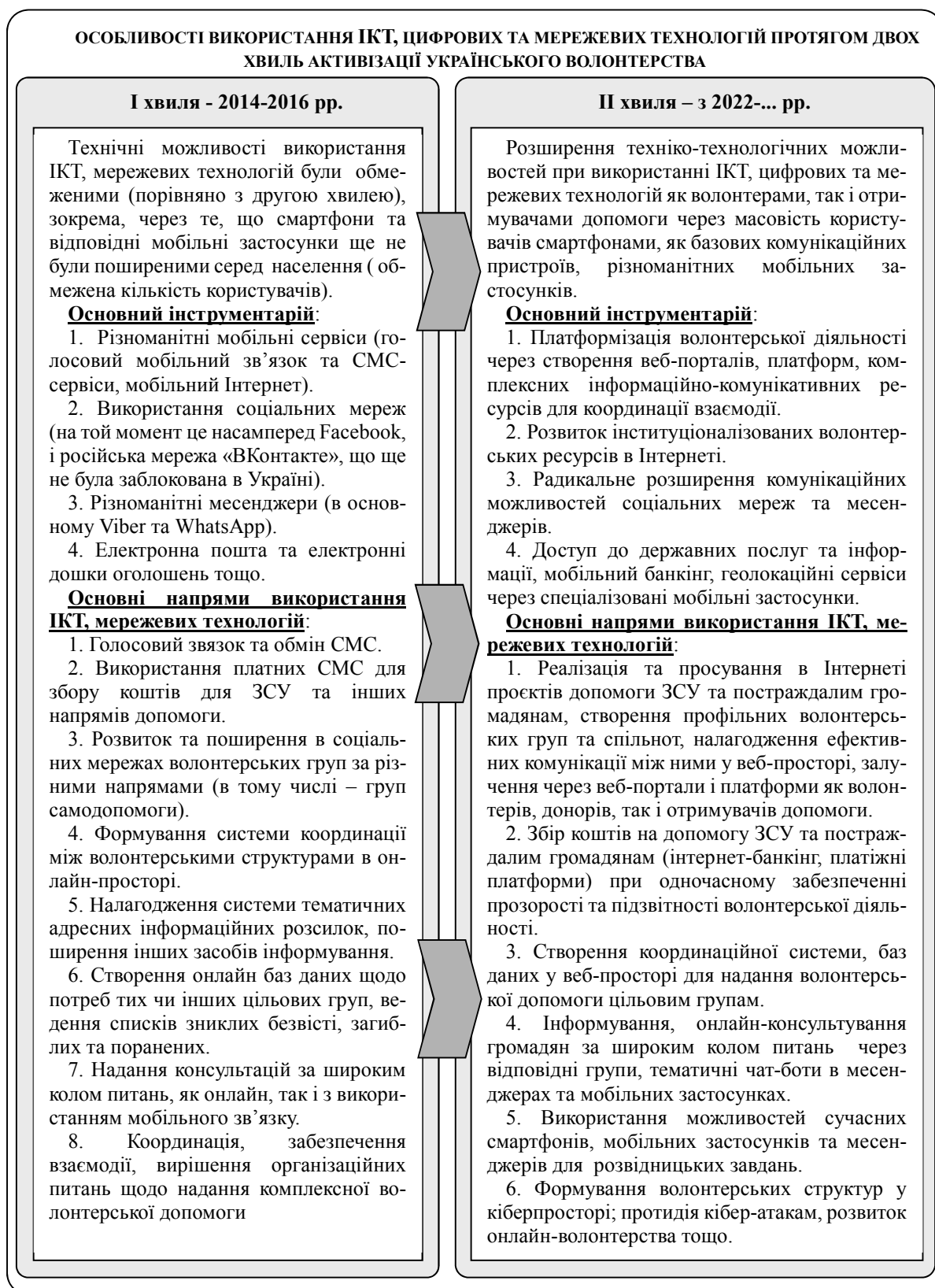

Рис. 4. Порівняльний аналіз ключових змін у використанні можливостей ІКТ, цифрових та мережових технологій протягом обох хвиль активізації українського волонтерства (2014-2022 рр.)

Розроблено авторами.

в інформаційній війні, наданні інформації щодо дій противника, пошуку зниклих безвісті, розвідницькій діяльності та ін. Зокрема – відповідні Телеграм-

канали (наприклад: Інтернет Війська України: <https://t.me/ivukr>; IT Army of Ukraine: <https://t.me/itarmyofukraine2022> та ін.), соціальні ме-

режі, інтернет-сторінки волонтерських організацій, де розміщується оперативна і актуальна інформація про війну, про потреби військовослужбовців і вимушених переселенців. В Україні створено і діє медійний майданчик Волонтерський Інформаційний Фронт (ВІФ) (<https://www.facebook.com/vif.krop/>) для підтримки волонтерських організацій, координації їх діяльності для надання допомоги військовим ЗСУ.

5. Розширення техніко-технологічних можливостей при використанні ІКТ, цифрових та мережевих технологій у волонтерській діяльності втілюється у тому, що основні операції, комунікації здійснюються через використання мобільних пристроїв (в першу чергу – смартфонів) – впровадження мобільних версій сайтів, соцмереж та різноманітних мобільних застосунків. Цьому сприяло масове поширення смартфонів як основних та при цьому – комплексних індивідуальних комунікаційних засобів, із відповідним розвитком мобільного інтернету, засобів медіа, геолокації та ін. При цьому базовою основою цього тренду є зростання швидкості та доступності мобільного інтернету. У відповідності до цього техніко-технологічного тренду волонтерство отримує потужну підтримку в мережі не тільки через профільні платформи, а і, наприклад, через впровадження відповідних мобільних застосунків (наприклад додаток “Волонтер-2.0.0”, <https://www.prostir.ua/?news=onovlennya-v-dodatku-volonter-2-0-0>), розповсюдження пам’яток та інструкцій щодо залучення до волонтерської діяльності громадян (наприклад: Допомогти та не нашкодити. Як стати волонтером під час війни, <https://suspilne.media/231159-dopomogti-ta-ne-nashkoditi-ak-stati-volonterom-pid-cas-vijni/>). Також розглядаються питання щодо розвитку взаємодії волонтерів із місцевою владою, зокрема – через механізми соціального замовлення (<https://www.prostir.ua/?library=yak-volonterskym-tsentram-pochaty-zaluchaty-koshty-z-mistsevyh-byudzhativ-instruktsiya>).

Висновки. Проведений аналіз динаміки змін українського волонтерства в умовах збройної російської агресії протягом двох хвиль його активізації дозволив визначити характерні риси, особливості його нинішнього стану (у період повномасштабного вторгнення), ними є такі:

– «спалах» волонтерської активності у 2022 р. має загальнонаціональний вимір, а з урахуванням допомоги з боку світової спільноти – розкрилися потужності й ресурси міжнародного волонтерства на допомогу Україні.

– зберігається потужна спадкоємність досвіду самоорганізованої волонтерської діяльності українських громадян, набутий протягом першої хвилі «спалаху» волонтерського руху (2014-2016 рр.), що посилив потужності українського волонтерства у період повномасштабного вторгнення у 2022 р.;

– суттєво зріс рівень скоординованої співпраці волонтерських організацій з державними органами;

створюються спільні веб-платформи волонтерських організацій з державними структурами вищого рівня;

– створено ефективну та прозору для внутрішніх та міжнародних партнерів систему обліку волонтерської та благодійницької допомоги в онлайн-форматі, яка надходить від донорів для потреб ЗСУ та постраждалим громадянам;

– відбулося суттєве розширення спектру та масштабності волонтерської допомоги як українській армії, ЗСУ, так і громадянам;

– волонтери отримали можливість та виявили високу організаційну й фінансову спроможність у придбанні високотехнологічного обладнання військового призначення (квадрокоптерів, безпілотників, бойових та розвідувальних дронів, багатоцільових комплексів БПЛА, сучасних систем зв’язку, транспортних засобів (броньовані авто) тощо), його доставки до місць призначення;

– інформаційно-комунікативні, цифрові, мережеві технології стають ефективним і потужним інструментом інституціоналізації волонтерського руху в Україні.

– радикальне підвищення рівня інституціоналізації волонтерського руху, формування потужних волонтерських структур з високим авторитетом та довіри, залучення ресурсів цифровізації та платформізації знижують можливості для шахрайства й псевдоволонтерства.

Результати проведеного дослідження свідчать про масштабне залучення та широке використання сучасних інформаційно-комунікативних, цифрових та мережевих технологій в українському волонтерстві через процеси цифровізації, платформізації та мережезації волонтерської діяльності. Ключовими трендами в цьому аспекті є наступні:

– платформізація волонтерства дозволила на новітній технологічній основі значно розширити спектр, рівень упорядкованості та скоординованості зусиль різних суб’єктів для надання волонтерської допомоги цільовим групам; спростити процедуру її отримання тими, хто цього потребує;

– суттєве зросла роль, розширився спектр напрямів використання сучасних месенджерів та мобільних застосунків, які за своєю функціями вже перетворились у фактично базові застосунки щодо обміну всіма видами інформації (в тому числі аудіо- та відео) та організації адресної взаємодії (через створення груп в месенджерах);

– залучення та використання ІКТ, цифрових та мережевих технологій посилило сталість і стійкість українських волонтерських структур, їхню організаційно-координуючу, комунікативну, фінансову спроможність, прозорість діяльності; підвищило ефективність і спектр надання волонтерської допомоги, спростило процедуру отримання допомоги і дозволяє швидко залучитися до волонтерства бажаним тощо;

– широке використання можливостей сучасних ІКТ, цифрових та мережевих технологій, платформізація волонтерської діяльності стають комунікативною і технологічною основою організації взаємодії як в межах самої волонтерської спільноти, так і в колі взаємодії із цільовими групами та донорами, вітчизняними та міжнародними партнерами.

– широке використання ІКТ, цифрових технологій українською молоддю, серед яких багато волонтерів, відкриває широкі перспективи для подальшого розвитку українського волонтерства на новій технологічній основі.

Отже, волонтерський рух в Україні згуртував активних, свідомих громадян; посприяв налагодженню ефективної співпраці між громадянським суспільством та державними структурами, став свідченням прояву героїзму, мужності, згуртованості українців, зіграв значну роль в зміцненні обороноздатності країни, налагодив і надає неоціненну допомогу українським військовикам, воїнам ЗСУ, цивільному населенню, що постраждало від руйнівних наслідків війни. Українське волонтерство вносить гідний внесок в розвиток міжнародного волонтерства, вже сформувало культуру, спрямовану на поширення цінностей миру, безпеки, відповідальності, гуманізму, взаємодопомоги, життєстійкості.

Література

1. Панькова О. В., Касперович О. Ю. Український волонтерський рух в умовах збройної російської агресії в контексті національних та глобальних викликів і можливостей повоєнного відновлення країни. *Журнал європейської економіки*. 2022. Том 21, №3. С. 277-290. URL: <http://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1605>.
2. Взаємодія держави і суспільства, символічний простір народу та українсько-російські взаємини у дзеркалі громадської думки. Жовтень 2015: інформаційний бюлетень / за ред. М. М. Слюсаревського // Інститут соціальної та політичної психології. URL: <https://ispp.org.ua/2020/06/13/informacijnij-byulleten-vzajemodiya-derzhavi-i-suspilstva-simvolichnij-prostir-naroduta-ukra%D1%97nsko-rosijski-vzayemini-u-dzerkali-gromadsko%D1%97-dumki-za-danimi-vseukra%D1%97nskogo-reprezentat/>
3. Горелов Д. М., Корнієвський О. А. Волонтерський рух: світовий досвід та українські практики: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2015. 36 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2015-02/volonter-697e4.pdf>.
4. Балакірева О., Бондар Т., Дмитрук Д. Ставлення до переселенців і волонтерської діяльності. Київ: Український інститут соціальних досліджень ім. О. Яременка; Центр “Соціальний моніторинг”, 2015. URL: <http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/Settlers%20and%20volunteering.pdf>.
5. Панькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко О. В. Ресурсний потенціал волонтерського руху українського суспільства: дослідницька розвідка. *Український соціум*. 2016. № 1 (56). С. 65-74. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2016.01.065>.
6. Панькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко О. В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи. *Український соціум*. 2016. № 2 (57). С. 25-40. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2016.02.025>.
7. Веденєєв Д. В., Турчак О. В. Волонтерський рух в Україні в ході російсько-української війни: ризики праці та форми державного і громадського визнання. *Військово-науковий вісник*. 2018. Вип. 30. С. 206–216. URL: <http://vnnv.asv.gov.ua/article/view/153726>.
8. 5 інсайтів від українських НУО під час пандемії корона вірусу // Центр допомоги під час коронавірусу за підтримки проекту ПРООН «Громадянське суспільство задля розвитку демократії та прав людини в Україні». URL: <https://www.prostir.ua/m/?id=252156>.
9. CAF WORLD GIVING INDEX 2021 A global pandemic special report June 2021 // Charities Aid Foundation. 2021. URL: https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-research/cafworldgivingindex2021_report_web2_100621.pdf.
10. Бевзенко Л. Волонтерський рух в Україні: методологічні проблеми концептуалізації та емпірична фіксація підсумків п'ятирічної активності / Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Київ: Інститут соціології НАН України, 2019. С. 360-368.
11. Дослідження соціологічної групи «Рейтинг» // Соціологічна група «Рейтинг». 2022. URL: <https://ratinggroup.ua/research/ukraine/>.
12. Економічні засади сприяння згуртованості громад // Національний інститут стратегічних досліджень. 2022. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/ekonomichni-zasady-spruyannya-zhurtovanosti-hromad>.
13. Експертна дискусія «Стратегія повоєнного відновлення України» // Національний інститут стратегічних досліджень. 2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/novyny-nisd/ekspertna-dyskusiya-stratehiya-povoyennoho-vidnovlennya-ukrayiny>.

References

1. Pankova, O. V., Kasperovych, O. Yu. (2022). Ukrainyski volonterski rukh v umovakh zbroinoi rosiiskoi ahresii v konteksti natsionalnykh ta hlobalnykh vyklykiv i mozhlyvostei povoiennoho vidnovlennia krainy [Ukrainian volunteer movement in the context of armed Russian aggression in the context of national and global challenges and opportunities for post-war restoration of the country.]. *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky – Journal of European Economics*, Vol. 21 (3), pp. 277-290. Retrieved from <http://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1605> [in Ukrainian].
2. Vzaiemodiia derzhavy i suspilstva, symvolichnyi prostir narodu ta ukrainsko-rosiiskii vzaiemyny u dzerkali hromadskoi dumky. Zhovten 2015 [Interaction of the state and society, the symbolic space of the people and Ukrainian-Russian relations in the mirror of public opinion. October 2015]. (2015).. Retrieved from <https://ispp.org.ua/2020/06/13/informacijnij-byulleten-vzajemodiya-derzhavi-i-suspilstva-simvolichnij-prostir-narodu-ta-ukra%D1%97nsko-rosijski-vzayemini-u-dzerkali-gromadsko%D1%97-dumki-za-danimi-vseukra%D1%97nskogo-reprezentat/> [in Ukrainian].
3. Horielov, D. M., Komiiievskiy, O. A. (2015). Volonterski rukh: svitovyi dosvid ta ukrainski praktyky [Volunteer Movement: World experience and Ukrainian practices]. Kyiv, NISS. 36 p. Retrieved from <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2015-02/volonter-697e4.pdf> [in Ukrainian].

4. Balakirjeva, O., Bondar, T., Dmytruk, D. (2015). Stavlennia do pereselentsiv i volonterskoi diialnosti [Attitudes to Migrants and Volunteer Activities]. Kyiv, Ukrainian Institute of Social Research named after O. Yaremenko; Social Monitoring Center. Retrieved from <http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/Settlers%20and%20volunteering.pdf> [in Ukrainian].
5. Pankova, O. V., Kasperovych, O. Yu., Ishchenko, O. V. (2016). Resursnyi potentsial volonterskoho rukhu ukrainskoho suspilstva: doslidnytska rozvidka [Resource potential of the volunteer movement of Ukrainian society: research investigation]. *Ukrainskyi sotsium – Ukrainian society*, 1 (56), pp. 65-74. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2016.01.065> [in Ukrainian].
6. Pankova, O. V., Kasperovych, O. Yu., Ishchenko, O. V. (2016). Rozvytok volonterskoi diialnosti v Ukraini yak proiav aktyvizatsii sotsialnykh resursiv hromadianskoho suspilstva: spetsyfika, problemy ta perspektyvy [Development of volunteer activity in Ukraine as a manifestation of the activation of social resources of civil society: specificity, problems and prospects]. *Ukrainskyi sotsium – Ukrainian society*, 2 (57), pp. 25-40. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2016.02.025> [in Ukrainian].
7. Viedenieiev, D. V., Turchak, O. V. (2018). Volonterskyi rukh v Ukraini v khodi rosiisko-ukrainskoi viiny: ryzyky pratsi ta formy derzhavnoho i hromadskoho vyznannia [Volunteer movement in Ukraine during the Russo-Ukrainian War: Risks of Labor and Forms of State and Public Recognition]. *Viiskovo-naukovyi visnyk – Military Scientific Bulletin*. Vol. 30, pp. 206-216. Retrieved from <http://vov.asv.gov.ua/article/view/153726> [in Ukrainian].
8. 5 insaitiv vid ukrainskykh NUO pid chas pandemii korona virusu [5 insights from Ukrainian NGOs during the COVID-19 pandemic]. (2019). Center for Assistance during the Covid-19, with the support of UNDP Project "Civil Society for the Development of Democracy and Human Rights in Ukraine". Retrieved from <https://www.prostir.ua/m/?id=252156> [in Ukrainian].
9. CAF WORLD GIVING INDEX 2021. A global pandemic special report June 2021. Charities Aid Foundation. 2021. Retrieved from https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-research/cafworldgivingindex2021_report_web2_100621.pdf.
10. Bevzenko, L. (2019). Volonterskyi rukh v Ukraini: metodolohichni problemy kontseptualizatsii ta empirychna fiksatsiia pidsumkiv piatyrichnoi aktyvnosti [Volunteer Movement in Ukraine: Methodological Problems of Conceptualization and Empirical Fixation]. (pp. 360-368). Kyiv, Institute of Sociology of NAS of Ukraine [in Ukrainian].
11. Doslidzhennia sotsiologichnoi hrupy «Reitynh» [Researches of the sociological group "Rating"] (2022). Sociological group "Rating". Retrieved from <https://ratinggroup.ua/research/ukraine/> [in Ukrainian].
12. Ekonomichni zasady spryiannia zghurtovanosti hromad [Economic Principles for Promoving Community Cohesion]. (2022). Kyiv, NISS. Retrieved from <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/ekonomichni-zasady-spryyannya-zhurtovanosti-hromad> [in Ukrainian].
13. Ekspertna dyskusiiia «Stratehiia povoiennoho vidnovlennia Ukrainy» [Expert discussion "Strategy of post-war restoration of Ukraine"]. (2022). Kyiv, NISS. Retrieved from <https://niss.gov.ua/news/novyny-nisd/ekspertna-dyskusiya-stratehiya-povoyennoho-vidnovlennya-ukrayiny> [in Ukrainian].

Панькова О. В., Касперович О. Ю. Українське волонтерство в умовах збройної російської агресії: зміцнення потужностей через залучення ресурсів цифровізації, платформізації, ІКТ та мережових технологій

На основі проведеного авторами дослідження щодо динаміки змін українського волонтерства в умовах збройної російської агресії розкрито роль та значущість цифровізації, платформізації, залучення інформаційно-комунікативних (ІКТ), мережових технологій у процесі посилення потужностей волонтерського руху. Авторами здійснено порівняльний аналіз двох хвиль активізації українського волонтерства протягом 2014-2022 рр., визначено специфіку та основні тренди його розвитку. Обґрунтовано ефективність і необхідність якнайширшого використання можливостей сучасних ІКТ, цифрових, мережових технологій для зміцнення потужностей українського волонтерського руху й залучення його ресурсів на потреби посилення обороноздатності країни, життєзабезпечення українського населення, що постраждало від збройної російської агресії, й подальшого повоєнного відновлення України.

Ключові слова: українське волонтерство; цифровізація; платформізація; сучасні інформаційно-комунікативні та мережові технології; збройна російська агресія.

Pankova O., Kasperovych O. Ukrainian Volunteering under Conditions of Armed Russian Aggression: Strengthening Capacities through Digitalization, Platformization and the Involvement of ICT, Network Technologies

On the basis of the research carried out by the authors on the dynamics of changes in Ukrainian volunteerism under conditions of armed Russian aggression, the role and significance of digitalization, platformization, the involvement of information and communication technologies (ICT), network technologies in the processes of strengthening the capacities of the volunteer movement are revealed. The authors made a comparative analysis of two waves of activation of Ukrainian volunteering during 2014-2022, determined the specifics and main trends of its development. The effectiveness and necessity of the widest possible use of the possibilities of modern ICT, digital, and network technologies is substantiated – in order to strengthen the capacities of the Ukrainian volunteer movement and attract its resources to the needs of strengthening the country's defense capabilities, providing life support for the Ukrainian population that suffered from armed Russian aggression, and further post-war recovery of Ukraine.

Keywords: Ukrainian volunteering; digitalization; platformization; modern information and communication and network technologies; armed Russian aggression.

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Стаття надійшла до редакції 07.06.2022